

ПОХВАЛА СВЕТЛОМ НАЧЕЛУ

Злата Коцић, *Галгал*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2020

Најновија песничка књига Злате Коцић привући ће вам пажњу и пре но што је отворите. Својим загонетним насловом – *Галгал*. Епиграф узет из *Књиже пророка Језекиља* не говори превише о својствима тог појма мада издваја његово основно значење. Стога, ево ширег тумачења насловног мотива из недавног аутопоетичког записа песникиње:

Пророк Језекиљ видео је херувиме, који имају мноштво очију не само по целом телу него и по – точковима. Херувимски точкови, како су их виделе очи Језекиљеве, крећу се у свим смеровима, по хоризонтали, укосо, увис, наниже: *куда дух иђаше, шуда и они...* Пближе их видилац описује као точак у точку. На изворном арамејском, као и хебрејском језику, њихов назив је *галгал*. Вишезначна реч. Точак, вихор, ковитлац, откровење. Код нас, преведено је као „коло”, у руском преводу стоји оригинал „галгал”, са звездicom и преводом: вихор, ковитлац.

А нешто даље, песникиња налази корелат Језекиљевом *галгалу* у мотиву *ока*, што је од битне важности за тематско значењски склоп њене необичне књиге:

Дужица ока, зеница у њој – није ли то точак у точку; само око није ли „галгал” наше душе? Сам поглед, не креће ли се куда хоћеш, не само у простору него и у времену: тамо и натраг! А сусрет погледа, као ни путовања душа, искричаву реч љубави – више не можемо ни замислити ни приказати као линију, јер су као минимум, тродимензионални. То су живе летеће куглице, устрептала, пулсирајућа срца. Око које не проговара али саопштава и воли – то и јесте наш „галгал” лет.

Но, при авантури *чиијања* ове симфонијски развијене поеме Злате Коцић биле би свакако од помоћи и две априорне информације о њеном главном мотиву. Прва се тиче појаве, улоге и представе самих херувима

унутар јудеохришћанске духовне традиције, обавештавајући нас, већ преко Мојсија, да Господ, „изагнав човека, постави пред вртом едемским херувима с пламеним мачем” (*Посићање*), да брани приступ *дрвешу живој*, да херувими беху насликани на завесама при уласку у Светињу над светињама (*Излазак*), потом о описаној и још једној верзији пророка Језекиља, преузетој у *Јеванђељу* и *Ошкривењу* Јовановом, те у *Књизи о царевима*, где се каже да „Господ седи на керувима”, према чему су, по истој књизи, херувими од позлаћене кедровине стајали пред самим Ковчегом од завета у Храму Соломоновом. У тријадном поретку небеске хијерархије, према истоименом делу Псеудо-Дионисија Ареопагита, херувими су, поред серафима и престолника, непосредни ослонац, очигледно, хипермобилног Небеског Престола. А према истом, фундаменталном извору, означени су као „божанске силе које имају способност да прихвате светлост и ум Божији у свим његовим манифестацијама, као што имају мудрост и уметност да га преносе на друге и шире у свим могућим правцима”. Због тога су, логично, прекривени безбројним очима по целом крилатом телу, органом божанског видилаштва а као средство непредвидљиво вртложног кретања имају *џалџал*, који посебно фасцинира песникињу прерастајући не у опсесивни, него у апсолутни мотив њене најновије књиге. Али, ако имамо у виду њену прву песничку књигу *Клојка за сенку*, из давне 1982, односно наративну динамику те поеме у два гласа, у којој се свеколика, посебно новија, историјска кретања ширег националног поднебља опевају као непрекидан вртложни ток са призвуком космичког збивања, једнако на примарној и на припевној садржинској линији („Орлови се држе појаса / између сунчевих стрела / облећу јетру. // Жуте мрље колају хоризонтима / серпентинама око огњених висова”; „Завртела га [гуслара, Прометеја, Бегунца? – М. П.] уврх крошње рајске / до самих божица и кумира / распирила му ватру у ногама”; „Старо младо заслепљено / врти се у круг лемећи земљани колач”; односно: „И орлови круже / и громови згоде / и построје муже / и кћери одводе / и сунце прободу / и земља зариду / а коло се роде / не кида не кида”; „Врти, врти коло / доврти до смрти (...) // врти врти коло / Одврти од смрти”), или ако имамо на уму посебне „галгалске” мотиве на више места („Спремне чезе на обали / Точкови већи од Сунца”; „Трчи у трећи разред / улицом незнатних јунака // Да престигне подсмехе вршњака / да ухвати корак с ђевреком / закотрљаним пред њом око ње / као петобанак као ромобил / као дукат као круна принчева”), онда се можемо уверити да галгал-тема и галгал-идеја код Злате Коцић нису само поступно, фасцинантно откриће позније фазе њеног песничког стваралаштва него, добрим делом, инхерентан садржински, формативни и поетички образац њеног *певања* и *мишљења*.

Опсежна поема *Галџал*, у ствари још један згуснути лирски спев Злате Коцић, састоји се, као и његов близанац *Грумен*, из три веће целине

са по три лирска круга, с тим што се о овој другој књизи не може говорити у назначеним жанровским одређењима. (И што *Грумен* заправо има десет лирских циклуса.) Поетски говор у *Галгалу* отвара се, и тече, у контрапунктском преплитању певања о удвојеном архетипу насловног мотива, „галгала – жар-шар-точка” и „зене у дужици: точка у точку”. Притом промена поетског надахнућа и прелаз стваралачке пажње са плана небеског-космолошког-духовног на план земаљског-антрополошког-душевног – уз извесне условне дигресије – одвија се махом у ширим потезима тематике лирских кругова, али повремено и у оквиру појединачних остварења. Увек, међутим, у тој променљивој динамици као да се има у виду иста сврха, која се и постиже – обнављање литургијског утиска најдуховније деонице *Иже херувими*, односно умножавање „трнутка када се спајају Небо и Земља”, или, како се каже у пролошком триптихону „Галгалија”: „То је само зато да се изнад збује / нови ритам, и небеса поскоче, / и кугле, одасвуд, нежним рухом / обавије музика сфера”.

Управо у том ритму контрапункта између појединих песама отпочиње и „Галгал око”, први лирски круг прве веће композиционе целине, који се, добро промишљено, отвара триптихом „Слово”, у изворном значењу Логоса, Просветљења: „Закотрљана небом, / огњена реч не мора да чека освит. / Светли јој блага, сева страшна / вест у прсима. А и очи, / док у ковитлању ничу, / свице разашилу / на четири стране”. У завршном делу триптиха детерминативно духовно својство самог херувима песникиња преноси на његово мобилно подножје, „галгал”: „Колико ли још вида, витлањем / уз глежањ ножни, долива им, као дојиљи млека, / галгал – жар-шар-точак, / и сам пун очију”, да би већ у следећој песми „Галгал исечак”, уводећи лик „земника” у своју лирску причу, истовремено у његовим очима открила корелацију са чудесним библијским мотивом и отворила перспективу тематизовања његове бескрајне вишезначности: „– Како то у једну реч стану / и круг, и коло, точак, и колесница, / вихор, ковитлац, алине, пијавица / морска, и само окретање, и крунско: / открићење!? Све то – у једну / реч. Двореч: Галгал. // – Тако, лепо. Као што у два твоја / лепа ока под веђама дигнутим / сместе се небо и земља – узвраћа небесник”. Отад, оно што види око човеково, и оно што се у њему самом огледа, постаје не равноправна већ привилегована тема спева. А то су – унутарњи, емотивни вртлози доста апстрактног лирског јунака и разноврсни мотиви његовог стварносног искуства. Једни и други осетно блиски духовним и егзистенцијалним опсесијама самог песничког гласа. И већ у првом лирском кругу песма „Капља”, са често варираним мотивом срезаних платана код Злате Коцић, води нас овим другим трагом, док у двома следећим као да се поетски документује позната изрека *Очи су огледало душе*: „Човека по оку познамо. (...) // Да. Човека познамо по дечјим собама у њему („Гостинска”); „Нечујно,

невидљиво послује душа. / Предаха нема, ни у зноју замене. / Златни њен титрај, у ватри кушан, / залете премерава, суктаје пламене / тела. И своје. Свему крила наћи, (...) / Којим – у лазур бисмо, виду неначетом. / Без бауљања наслепо, без кртичјих замки. / Једино пчелињим, повратним летом” („Лет”). Тај „пчелињи повратни лет” је плоносни повратак кући, што овде симболиује повратак „окупане”, прочишћене, животно испуњене душе Богу, њеном пречистом исходишту. Но, тај повратак није могућ ако се претхдно темељно не припреми, а припремиће се „самерив жар и спокој”: „Све док има где да се скући – у срцу, / и куд да успрхне, у видиковац – око: / гнездо, неовдање, од сунчевих сламки”. Ето, у исти мах контемплативног и поетичног, поетског остварења које сугестивно поткрепљује религиозно-креативну идеју песникиње да је „око ’галгал’ душе”. Испуњени религијском духовном тематиком највишег реда, следећи лирски кругови прве целине – „Живи стуб” и први део завршног циклуса у истом дџлу пева „Велика и Мала кола” – стоје у корелацијском контрапункту према осталим песмама „Великих и Малих кола”, као и према сва три песничка циклуса средишње композиционе целине, када је реч о небесном и земном аспекту главног мотива. Све песме „Живог стуба” тичу се христолошке теме, од којих су три прве („Хитон”, „Кедар” и „Грозд”) засноване на једној ранохришћанској, судећи према лирским јунакињама Нини и Сидонији, очигледно грузијској легенди о мистериозној манифестацији Христове натприродне моћи, а остале дочаравају утисак трансценденталног дејства иконе „Исуса који трепће”: „Твоје склопљене очи / две су колевке, дугине, два су у њима / накратко склопљена света: горњи и доњи. / Очи отворене јесу расклопљени светови: / света Осмица, Дугина, заветна. / Свијена нам у дужице. / Два малена галгала?” („Дуге, дужице”). (Ову „свету Осмицу” и сличне визуелне симболе есхатолошких представа Дана Осмог, Горњег Града, Небеског Јерусалима, попут математичког знака за бесконачно, Злата Коцић не пропушта да угради у песму где год их уочи, у неком природном или у виртуелном облику.) У четвороделној песми „Беочузи” из циклуса „Велика и Мала кола” тематизују се разнолике сакралне ликовне представе главног мотива из српског средњовековног живописа Грачанице, Високих Дечана, из руских храмова и са руских икона. То су махом, изузев икона, *pars pro toto* представљени мотиви херувима, изображени у разним комбинацијама крилатих точкова: „(...) Као што магму у малтер / ушаптавао је живописац. (...) / Унапред отиснувши на своду / беочуг с крилом. Ено, лебди”.

Најзад, с песмом „Земник: нисам ли и ја котур?” настаје рез, јер се у људској фигури која изводи гимнастичку вежбу „звезде” препознаје архетипски галгал: „Јесам ли / заиста то ја, од главе до пете / у тој трострукој звезди / закотураној над одушевљеном / травом”. Тај преокрет наставља се и шири у два-три садржинска тока кроз сва три песничка

круга средишњег дела пева. Већ у циклусу „Разгали-точак” песнички говор из „земникове” перспективе почиње да се рачва. С једне стране, што навешћује и збирни наслов, долази до разведравања, крајњег ширења просторно-временског хоризонта песникиње и преласка са антрополошке на историјско-културолошку тематику (песме: „Синги-видик”, „Синги-столпник”, „Разгали-точак”, „Пун круг”, „Гала ушће”). С тим што се упоследњој од наведених ипак реактуализује питање антрополошког идентитета: „Необухват наоколо: / недогледи, недодире. / Лебдимо, заборавили и где смо и ко смо. (...) / Ко сам, ко си? / спавач подземни и скитница небеска, / пешак поморски и галактички залутник? / Нек и не тимаримо пегазе, али пуле, / у прсима, бело – да. Тихим гласом. / Немушти певач, Певац, / са рушнога крова, Вавил-куле. / Галус, од крви и перја. / Глинени, лимени псеудоним: / Гал”. Али, пре него о антрополошком идентитету „земника”, овде би могло бити речи о културнотрадицијском идентитету два различита песничка гласа и некој врсти напетости између њих: културолошкој, поетичкој, емотивној? Јер, мотив Галуса, у значењима етнонима гал, зоонима певач, кровног ветроказа и, најзад, симболично, песника, јавља се и у више песама са другом и другачијом мотивацијом, али се у истом значењу, у готово свадљивом тону, јавља и у првим песама наредног циклуса „Срчани ковитлац” („Незнани Галус”, „Лимени брат”). Но, вратимо се поменутиим првим песама циклуса „Разгали-точак”. У њима се, почев од прве, песникиња упућује павловићевским трагом изводећи на видиковац Београдске тврђаве свог безименог епско-лирског јунака, истовремено га геокултуролошки конкретизујући позивањем на својеврсну *џозбу векова* у његовом родном поднебесју: „Singi утврђење и твоме роду град огрејани, / од пепела бељи. Уста ти пуни списима / винчанским. Вировима те лепим плавим, / у валцеру с прецима рибооким, / у сунчане воде мора црних одводи” („Синги-видик”). У насловној песми циклуса упућује се позив свима за успињање на панорамски точак тамошњег луна парка, са подстицајем на свеопште историјско и душевно растерећење: „Де, у напор завршни: сви у луна-парк, / људи и звери – сви у големи, гле-гле, / разгали-точак: вилински, вавилонски ли. / Док обрће га сунце лично, док још / међу жбице зраке умеће, развезујте / вековне вртоглавице своје: из колутова / летећих све што души натежало је – / испљусните, на сав глас”. У већем броју песама сва три средишња круга („Гал-гласови”, „Поглед у очи” – из „Разгали-точка”, „Галета” – из „Срчаног ковитлаца”, „Шал” и „Галгал гора” – из „Вртуне”) распевава се до последњег даха, неретко, у авангардистичком маниру поигравања, само значење речи *џал*, као основе „дворечи” *џалџал*, и њених изведеница, у бројним језицима од Португалије до библијске Галгал горе и Бајкала у централној Азији. У том ковитлацу супротних и сасвим неочекиваних значења дочаравање мотива галгала у етимолошкој и морфолошкој равни индо-

европске и, дѣлом, семитске језичке породице заправо и оправдава тај ерудитско-лудистички напор.

У „Архи-точку” и „Крилатом клупку”, два прва циклуса завршне целине, пева се из антрополошке и уопште земне перспективе у славу архетипског мотива галгал-откровења. У првом се, милозвучним, живим ритмом слободније римованих осмераца, прослављају жар и огањ, „ватра жива” у очима заљубљених. Али, као дар небеског „архи-точка”: „галгал огањ иза сцене (...) / позна око по љубави – / вид у архи-вид уде-не”. Од лаког, лепршаваг прослављања галгалског огња у заљубљеном срцу-оку, у следећем циклусу прелази се на густо поетски говор најширег замаха исте, пажљиво рашчлањене тематике. Уланчан у целу серију триптихона – не случајно, већ аналогно претходним песничким круговима – у знаку симболичног броја од осам песама, тај исказ садржински се креће некако успонски: од „кружења воде у природи” и несвакидашњих тренутака из детињства, преко камерних и екстеријерних актуелнопородичних мотива, „иза жбуна пауна”, студије људског лица са акцентима на оку и устима, *ушћинања-силаска у своје срце*, до кугле кристалне, овде „гранитне”, у руци Спасиоца света, овде „Младенца”, и самог галгала, крилатог точка, односно „царске птице”. Препознајући у природном кружењу воде „ковитлац тај, / клупко то крилато, галгал, у коме окретање / једнако је откровењу” („Водени точак”), у људском срцу „раскрсницу по мери точкова, крилатих” („Пуно срце”), у кугли ока, баш као у кугли „Младенца”, „предграђе града небеског” („Кугла, мехур, вихор”), песникиња вас, али једино, и увек, на крилима љубави, са чистим и пуним срцем, узноси на највише духовне висоравни „апсолутног мира” и блаженства бесконачности. Последњи циклус треће целине спева, „Ос”, има свега три песме краћега метра и представља неку врсту епилога, односно семантичке поенте читаве мегапоеме. Прва, „Чинела”, подвлачи идеју склада; друга, „Чигра”, истиче „ковитлац звезданог праха” као само начело постојања; трећа, једновремено насловна у своме лирском кругу и завршна песма ове грандиозне поеме, афирмише идеал свеопште љубави. Имагинативна ос, баш као и млинска према којој је и замишљена, јесте она што узајамно, по вертикали, повезује два света, ос љубави која прожима и покреће „горњи точак и доњи”, небеско и земаљско, божанско и човечанско, духовно и душевно. А могли бисмо прочитати и анаграмски – со: љубав – со живота. Сила која истовремено покреће живот и испуњава га смислом – срећом, лепотом и задовољством; задовољством у добру, па добром у задовољству.

И најзад, осмотрен једним ретроспективним погледом, *Галгал* Злате Коцић указује се као велика, поливалентна ода љубави, надахнута високо сакралним мотивом јудеохришћанске традиције и корелативним антрополошким увидима осведочено религиозног стваралачког духа. За разлику од *Лазаревих лесџи* и *Белоџ џулеџи*, у којима у два аспекта

доминира драма човековог оностраног удеса, спасења и избављења, у *Галгалу* се, из укрштене антрополошке и теолошке перспективе, (о)пева божанска искра љубави као витална сила и виша, духовна мера људске егзистенције, при чему се есхатолошки видик претходних спева Злате Коцић једнако драматично подразумева. Отуд се овог пута песникиња више ослања на несумњиве дарове интуиције и стваралачке инвенције но што се одаје заумним имагинативним продорима најбољих претходних тренутака свога поетског стварања. У новом лирско-религиозном спеву Злате Коцић видно претеже, истина, збиља оригинална стваралачка идеја над непредвидљивим маштенским искорацима аутономног песничког говора, уз доследно, упорно онеобичавање референце према откривеном архетипском моделу. Мада, опет, моделу јединственом. Но и та челична дисциплина добија адекватно искупљење у очигледном успеху песникиње да збиља необичну идеју свог новог дела реализује у целини, и безмало у свим безбројним детаљима, анимирајући је, с математичком прецизношћу композиционог склада, у адекватном садржинском и свежем, сублимном, штавише местимично поетичном језичком ткиву. А са *Галгалом* Злате Коцић српско песништво добија савим нов религиозни доживљај љубави, осмишљен двојачко – из јудеохришћанске теолошке и православно-антрополошке перспективе. Или, ипак, помало шагаловски, поетски доживљај човека и света виђен срцем које воли?

Мр Марко К. ПАОВИЦА
Самостални истраживач
Беч – Београд – Цибријан
cyprian@gmx.at

ИЗДАНЦИ МОЧВАРЕ

Шејмус Хини, *Живи ланац знаноџ свейџа. Избране њозне њесме*, избор и превод Стефан Пајовић, поговор Гојко Божовић, Архипелаг, Београд 2019

Један од четворице ирских књижевника који су добили Нобелову награду за књижевност јесте Шејмус Хини (1939–2013), рођен у Северној Ирској, али је живео и преминуо у престоници Ирске. На српски језик превођен је до сада у неколико наврата, било да се ради о заступљености песама у периодици или изборима из поезије, мада је критичка рецепција релативно слабија, како запажа приређивач и преводилац рецентног избора Хинијевих позних песама. Уз интересантна компаратистичка запажања Ане Живковић о Елиотовој *Пустој земљи* и Хинијевој *Мочварној земљи*, те Соње Веселиновић, која исписује чланак „Дневни послови